

как «регионализированное государство». Обосновывается необходимость соблюдения баланса между централизацией и децентрализацией полномочий органов власти, использование различных типов и форм децентрализации с учетом уникальных экономических, социальных, политических, культурных, исторических особенностей и условий соответствующих этапов развития государства. Необходимость фундаментального изучения мирового опыта становления и развития новых форм государственного устройства актуализирована нынешней ситуацией в Донецкой и Луганской областях.

Ключевые слова: государственное устройство, унитаризм, федерализм, децентрализация, деконцентрация.

The article acted to the editorial college
in 05.12.2016

УДК 323.22/.28(477)

Омар Мохамед Али Адрис

Інституційна структура ненасильницького політичного протесту в Україні

Головні об'єкти наукового аналізу статті – громадянське суспільство, політична опозиція, політичні партії. Розглянуто інститути громадянського суспільства, самоорганізовані об'єднання громадян й ініціативи. Значну увагу приділено аналізу структурних характеристик та специфіки спрямування протестної активності учасників Майдану часів Помаранчевої революції та Революції гідності. Доведено, що організації «третього сектора» в Україні не є масовими об'єднаннями громадян, а соціальну базу ненасильницького протесту, який відбувався в Україні упродовж 2000-х рр., склали не члени громадських організацій, а переважно пересічні громадяни. Величезну роль у реалізації сучасних форм ненасильницького протесту відіграють мережеві структури громадянського суспільства, які за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій здатні в стислий проміжок часу мобілізувати великі маси людей. Політична опозиція в Україні після Помаранчевої революції послідовно втрачала свій авторитет і привабливість для громадян як інститут організації масового ненасильницького протесту. Свідчення тому – певне дистанціювання активістів Євромайдану під час народного повстання від лідерів опозиційних політичних партій.

Ключові слова: Україна, ненасильницький протест, громадянське суспільство, опозиція, партії, Євромайдан.

Постановка наукової проблеми та її значення. Актуальність теми зумовлена важливістю дослідження ненасильницького політичного протесту як ефективного засобу демонтажу недемократичних режимів і створення передумов розбудови консолідованої демократії. Інституційна структура ненасильницького протесту не завжди стала. Вона залежатиме від багатьох соціально-економічних і політичних чинників, у тому числі особливостей культурних традицій країни в конкретно визначений період. Водночас під час революційних збуджень часто виникають нові форми протесту та інститути, що сприяють агрегації й артикуляції масових настроїв і здатні замінити старі органи влади та управління. У цьому контексті особливий інтерес викликає аналіз специфіки використання мирних форм протесту в Україні під час революційних подій 2000-х рр.

Теоретичні засади соціальної активності й громадянської участі закладено в роботах Г. Алмонда, С. Верби, Р. Дарендорфа, Р. Даля, М. Каазе, А. Маша, Л. Мілбраса, Н. Ная, Р. Патнама, Д. Хелда, Д. Ціммермана та ін. У фундаментальній праці американського соціолога Т. Гарра «Чому люди бунтують?» (2005) досліджено причини виникнення громадянської боротьби, соціальних протистоянь і конфліктів [1]. Значний науковий інтерес у контексті пізнання історичного досвіду використання різних форм ненасильницького протесту наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. викликає розвідка «Чому ненасильницький спротив ефективний: стратегічна логіка громадянського конфлікту» сучасних західних дослідників Е. Ченовет і М. Дж. Стефан (2014) [2]. У книзі «Драconi і транспаранти» Д. Джоунса (2008) дібрано матеріали найбільш ефективних і поширених прийомів, ресурсів та засобів, які застосовують активісти всесвітнього руху «*Amnesty International*» під час масових суспільно-політичних акцій за громадянські права [3]. Організація ефективного масового ненасильницького протесту майже неможлива поза інститутами громадянського суспільства. Тут особливий

інтерес викликає монографія «Громадянське суспільство: дискурси і практики» В. Степаненка (2015) [4]. Водночас, попри вагомість досліджень окремих теоретичних аспектів ненасильницького протесту у світі, бракує комплексних досліджень аналізу його інституційної структури в Україні в постпомаранчевий період.

Мета статті – проаналізувати інституційні структури ненасильницького політичного протесту в Україні на сучасному етапі.

Методологічну основу статті складають інституційний, структурно-функціональний, проблемно-хронологічний методи. За їх допомогою виявлено зміст і характер інституційної структури ненасильницького протесту, простежено динаміку та спрямованість масових акцій протесту напередодні й після подій на Євромайдані.

Наукова новизна та результати дослідження. Набули подальшого розвитку узагальнення сучасного стану інституційної структури ненасильницького протесту в Україні, збагачені досвідом масових акцій ненасильницького протесту часів Революції гідності.

Використання результатів і практичне значення. Матеріали статті можуть стати підґрунтям подальших наукових досліджень феномену ненасильницького протесту в Україні, також їх можна використати в педагогічній роботі та практичній діяльності громадських об'єднань.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Інституційна структура ненасильницького протесту загалом похідна від політичної інституалізації суспільства, включно з державними та недержавними інститутами. Останні, поряд із функцією управління й самоорганізації соціуму, мають виконувати не менш важливе завдання – забезпечити надійний зв'язок між владою та громадянами, що є запорукою демократичного розвитку та стабільності у суспільстві. Отже, якість інституційного «дизайну» країни визначає стан суспільно-державних взаємин, характер розв'язання конфліктів, спрямованість суспільного поступу. За умови невідповідності інституційної структури потребам ефективного й гармонійного розвитку держави та суспільства виникають протестні настрої, які можуть набути структурних ознак і таким чином впливати на інституційну структуру політичної системи в аспекті її радикальної трансформації чи модернізації.

Інституалізацію розуміють як процес становлення соціальних інститутів у трьох аспектах: 1) становлення та прийняття суспільством нових соціальних правил (законів, нормативних структур, традицій та ритуалів); 2) створення організаційних структур, які відповідальні за артикуляцію та порядок дотримання цих правил і складають соціальну інфраструктуру інституціалізованої поведінки; 3) формування відносин масових суб'єктів щодо соціальних правил та організаційних структур, що відображає згоду людей із наявним інституціональним порядком [5, с. 64].

До акцій протесту громадяни вдаються за відсутності інституційних каналів вираження їх інтересів, або ж традиційні форми участі виявляються неефективними в їх боротьбі за свої права. На справедливе твердження вітчизняного політолога Г. Зеленько, для політичного протесту, як і для інших типів політичної участі, важлива інституалізація, яка дає змогу, з одного боку, підвищити ефективність протестних рухів, з іншого – каналізувати протестні прояви, зробити їх керованими й передбачуваними [6, с. 36, 38]. Так, блокування можливостей каналізації щораз вищого протесту наприкінці 2013 р. стало однією з інституційних причин революційного вибуху, який привів до повалення режиму Януковича, дострокових президентських і парламентських виборів [7, с. 35].

Це підтверджують результати соціологічних досліджень (табл. 1).

Таблиця 1

Тематика протестів в Україні (2013 р.) [8, с. 11]

Права	Кількість		2011 р.		2012 р.		2013 р.		2013 р. (до Майдану)		2013 р. (після Майдану)	
	абсолютна	відсоток	абсолютна	відсоток	абсолютна	відсоток	абсолютна	відсоток	абсолютна	відсоток	абсолютна	відсоток
Соціально-економічні	1374	60 %	1546	43 %	2062	43 %	1926	56 %	136	10 %		
Ідеологічні	558	25 %	858	24 %	1740	36 %	871	25 %	869	62 %		
Політичні	564	25 %	1249	34 %	1727	36 %	924	27 %	803	58 %		
Громадянські права	391	17 %	617	17 %	1641	34 %	926	27 %	718	52 %		
Разом по роках	2227		3636		4822		3428		1394			

Події на Євромайдані вплинули й на структуру протестів за їх спрямованістю. Після утворення Євромайдану спрямованість протестної активності громадян істотно змінилася за тематикою на користь ідеологічних, політичних, захисту громадянських прав – це відповідно 869 акцій (62 %), 803 (58 %),

718 (52 %). Натомість протестні акції соціально-економічного спрямування залишилися на периферії громадської активності – 136 (10 %) акцій протесту [8, с. 17].

Однією з ознак демократичного суспільства є існування численних неурядових груп та інституцій. Ці громадські об'єднання функціонують і для власних цілей, і для задоволення суспільних потреб, у тому числі й для захисту прав та свобод громадян проти неправомірних зазіхань із боку влади. Саме такі інститути утворюють мережу, здатну забезпечити ефективний спротив нелегітимній владі. На зауваження Дж. Шарпа такі центри сили здатні забезпечити населенню інституційну основу для протистояння тиску чи контролю з боку диктаторського режиму. У майбутньому вони стають невід'ємним структурним складником вільного суспільства, тому їх постійний незалежний розвиток часто виступає передумовою успішної визвольної боротьби [9, с. 27–28].

В Україні наявна тенденція щодо розширення мережі суб'єктів «третього сектора». Так, якщо на 1991 р. нараховувалося близько 300 громадських об'єднань (ГО), то на початок 2013-го їхня кількість зросла до 87 572, тобто у 292 рази. Водночас за формальними показниками 2011 р. в Україні на 10 тис. населення було 11 зареєстрованих ГО, в Угорщині – 46, у Хорватії – 85, а в Естонії – 201. Основними замовниками, що стимулювали появу нових ГО, були й окремі політики, і політичні сили. Крім того, створення ГО стимулювали й міжнародні донорські фонди. Типова картина для поставторитарних суспільств, де громадська ініціатива уступає першість політичній [10, с. 106].

Отже, слід враховувати відносний характер незалежності інститутів громадянського суспільства. За спостереженням учених, вони виростають і живляться з особистих інтересів політиків. Значною мірою такі інституції з'являються тому, що одна група політиків домагається поразки іншої, отже політики зацікавлені засновувати й підтримувати ті організації, які, на їхню думку, будуть їх підтримувати. Так само, як громадянам потрібні різноманітні організації в ролі помічників у реалізації їхніх суверенних прав, ті ж організації необхідні й політикам, щоб забезпечити свої особисті потреби. Отже, складні соціальні структури, притаманні розвинутій демократії, обслуговують подвійну мету: вони допомагають громадянам у реалізації їхньої політичної активності й політикам у розвитку їхньої кар'єри [11, с. 28–29].

Інший аспект подвійної природи громадських об'єднань розкриває французький учений П. Розалвалон, згідно з яким у 1960–1970-ті рр. метою суспільних рухів було збільшення ваги громадян за рахунок інституцій і партій. На початку XXI ст. основна мета вже інша – самі владні структури вже майже завжди створюють нові механізми участі, оскільки правлячим структурам «теж потрібно організувати більш розвинуті мережі збирання інформації для забезпечення прийняття рішень в обстановці, де збільшуються можливості блокування» [12, с. 244, 245].

Сучасний дискурс передбачає розвиток громадянського суспільства поза діяльністю мережі неурядових організацій та асоціацій. Здатність до самоорганізації, громадянська активність і солідарність людей дедалі частіше не пов'язані з критеріями належності чи формального членства громадян в НУО [4, с. 9]. Наочне підтвердження тому – інституалізація громадянської активності під час Революції гідності у формі майданів, автомайданів, загонів самооборони, комітетів громадської люстрації тощо. Нові інституалізовані практики громадської активності з'явилися внаслідок російської військової агресії й анексії частини української території у вигляді ініціатив масового волонтерського руху, зміцнення обороноздатності країни, допомоги постраждалим унаслідок військових дій тощо.

Загалом Майдан, як витвір революційної творчості українського народу, перетворився на важливий суспільно-політичний інститут боротьби проти нинішніх недемократичних режимів. Політична опозиція вочевидь напередодні президентських виборів 2004 р. готувалася до протидії масовим фальсифікаціям у формі організованих масових акцій протесту. Євромайдан, порівняно з Майданом 2004 р., відрізнявся більшою спонтанністю й синергією, здатністю до самоорганізації людей, які уособлювали не лише різні соціальні та демографічні групи, а й були носіями відмінних цінностей та політичних поглядів. Варто зауважити, що Євромайдан лише частково можна віднести до інституалізованих форм ненасильницького протесту, оскільки після загибелі перших його учасників у січні 2014 р. мирний протест набув нової якості: унаслідок ескалації насильства з обох боків радикалізувався конфлікт, який фактично перейшов у форму народного повстання проти влади. За влучним спостереженням вітчизняної дослідниці Т. Пояркової, Євромайдан пройшов три етапи розвитку; Майдан-мітинг – численний громадський виступ; Майдан-табір – територія протесту; Майдан-Січ –

військовий табір із чіткими правилами існування та розподілом обов'язків між постійними учасниками [13, с. 278].

Важливою особливістю Євромайдану було намагання його учасників (принаймні на його початковій фазі) дистанціюватися від тогочасних опозиційних політичних партій, а публічна критика щодо спроб монополізації Євромайдану партійно-політичними структурами була постійним трендом його тривалого існування. Зокрема, за результатами соціологічного опитування в грудні 2013 р. учасників Євромайдану, його абсолютна більшість (92 %) не належала до будь-яких партій чи громадських організацій [4, с. 348].

Порівняння структурних вимірів участі на обох Майданах дають змогу виокремити спільні та відмінні тенденції політичної участі громадян. За висновками вітчизняних соціологів, частки протестувальників в обох Майданах загалом співмірні: участь в акціях протесту в період Помаранчевої революції зазначало 20 %, у період Революції гідності – 17,1 %. Утім події листопада–грудня 2004 р. не були такими тривалими та драматичними, як події на Євромайдані. Водночас тривалість Євромайдану вимагала більшої матеріальної підтримки, тому, порівняно з Помаранчевою революцією, майже вдвічі зросла кількість тих, хто допомагав учасникам акцій протесту. Спільними рисами учасників обох майданів є дещо більша участь в акціях протесту чоловіків, ніж жінок. Відтворювальним чинником також виявився рівень освіти громадських активістів: на «помаранчевому» Майдані і на Євромайдані переважали люди з вищою освітою. Водночас серед активістів Майдану 2004 р. домінували люди з першим ступенем вищої освіти (бакалавр), тобто здебільшого це були чинні на той час студенти. А на Євромайдані частка людей із першим ступенем вищої освіти та людей із повною вищою освітою загалом виявилася однаковою, тобто тут ідеться про ширшу участь в акціях протесту освічених верств населення [14, с. 68].

Громадський протестний рух загалом має потужний потенціал змін у напрямі інституалізації нової та деінституалізації старої політичної системи та суспільства. Рух ненасильницького протесту й подальше громадянське повстання в лютому 2014 р. були найбільш рішучими в новітній вітчизняній історії спробами руйнування пострадянського соціального порядку. Демонтажі пам'ятників Леніну, що відбувалися в період протестів по центральній частині країни, включаючи столицю Київ, – «стали найпростішими, хоча й символічно важливими, маніфестаціями деінституалізації в ідеологічній сфері – декомунізації» [15, с. 76, 77].

Однак представники революційних сил схильні до поспішного руйнування старих інституційних структур, не збудувавши нові. У цьому контексті симптоматичне зауваження Дж. Шарпа, який наголошує: навіть якщо повалення диктатори через політичний спротив завершилось успіхом, слід ужити запобіжних заходів, щоб не допустити встановлення нового репресивного режиму, який може постати з безладу після повалення старого. Не потрібно поспішно руйнувати диктаторські структури, а слід створити конституційно-правову основу й виробити норми поведінки міцної демократії [9, с. 71].

В умовах глобалізованого світу важливу роль відіграють інформаційно-комунікаційні технології (соціальні мережі, блоги, незалежна соціальна журналістика), які стають потужним засобом розвитку горизонтальних соціальних зв'язків, громадської мобілізації й самоорганізації людей. Віртуальний простір стає середовищем вільної опозиційної діяльності окремих громадян і зацікавлених груп, спрямованих на делегітимацію правлячого режиму. Це наочно проявилось і під час Революції гідності, коли пересічні громадяни через Інтернет оперативним інформували громадськість про перебіг подій, факти жорстокого поводження влади з активістами, мобілізували людей на захист Євромайдану, гуртувалися в колони автомобілістів для забезпечення нагальних потреб учасників масових акцій протесту, організації пропагандистських акцій, флешмобів із метою тиску на органи центральної та місцевої влади.

Інституційним фоном розвитку протестних форм політичної участі громадян та їх впливу на політичну динаміку суспільства є діяльність політичної опозиції. Однак вона не завжди рушій ненасильницького протесту. По-перше, не за всіх політичних режимів існує такий інститут, оскільки тоталітарні й деспотичні системи перешкоджають її інституалізації. По-друге, відомі непоодинокі випадки, коли рушієм протесту стає стихія масових виступів. Так, спроба поставити громадянський рух під контроль політичної опозиції була зроблена 2002 р. після резонансного вбивства відомого журналіста Г. Гонгадзе й «касетного» скандалу. Проте, на думку вчених, ця спроба, як й ініційована політичною опозицією акція «Повстань Україно!», виявилася невдалою [16, с. 50].

Інший яскравий приклад із сучасної історії України, це т. зв. Податковий майдан, який виник стихійно як реакція підприємців проти прийняття Податкового кодексу у 2010 р. Підприємці, що проводили акцію протесту в різних містах України, не були зорієнтовані на конкретну політичну силу, оскільки ідеологічно їх вимоги не вкладалися в економічний сегмент ціннісної моделі жодної політичної партії. Водночас «цей протест засвідчив фактичну неможливість політизації протесту, який має чітко усвідомлену протестуючими соціально-економічну природу» [17, с. 303].

Якщо масові акції протесту під час Помаранчевої революції в Україні відбувалися значною мірою завдяки цілеспрямованій діяльності опозиції, то під час Революції гідності політична опозиція намагалася опанувати стихійний масовий протест зі значним запізненням – уже на етапі його відкритого протистояння з владою, тобто на завершальній фазі. На справедливе зауваження В. Степаненка, суспільний скепсис і навіть недовіра до політичної опозиції були певним історичним уроком, який вітчизняне громадянське суспільство винесло з досвіду Майдану 2004 р., та розчаруванням від невиконаних обіцянок і діяльності «помаранчевої» команди [4, с. 348].

Важливе місце в структурі ненасильницького протесту займають опозиційні політичні партії, які сприяють організаційному оформленню руху ненасильницького спротиву, артикуляції й агрегації його вимог. Політичні партії виступають ініціаторами акцій протесту проти влади. За допомогою критики уряду, організації масових акцій протесту вони прагнуть дістатися влади або повернути своє панівне становище. Провідні політичні партії в Україні, за визначенням, загальноукраїнські, однак за своїми ідеологічними вподобаннями та програмними установками відбивають інтереси населення окремих регіонів та макрорегіонів і значною мірою залежать від регіональних еліт.

Водночас не всі учасники акцій протесту, організованих політичними партіями, політично заангажовані, переконані прихильники ідейно-політичних доктрин чи програм, які декларують партії. Насправді значна частина учасників протестів задіяна в них за допомогою мобілізаційних чинників, найбільш поширений з яких – вигода чи матеріальна винагорода. В умовах деморалізації широких мас населення й поширення соціальної аномії, коли руйнуються усталені світоглядні переконання, а люди вимушені виживати за будь-яку яку ціну, – це цілком закономірне явище. Участь у масових політичних заходах, як спосіб заробітку, отримало визначення «політичний консьюмеризм» або «політичне заробітчанство» [18, с. 398].

Висновки. Отже, можна стверджувати, що інституційна структура ненасильницького протесту рухома й залежить насамперед від якості громадянського суспільства, опозиції та політичних партій. Організації «третього сектора» в Україні не є масовими об'єднаннями громадян, а соціальну базу ненасильницького протесту упродовж 2000-х рр. складала не члени політичних партій і громадських об'єднань, а переважно пересічні громадяни, що підтверджує феномен Майдану та Євромайдану. Величезну роль у реалізації сучасних форм ненасильницького протесту відіграють мережеві структури громадянського суспільства, які за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій здатні в стислий проміжок часу мобілізувати на конкретні суспільно-політичні акції великі маси людей.

Політична опозиція в Україні після Помаранчевої революції послідовно втрачала свій авторитет і привабливість для громадян як інститут організації масового ненасильницького протесту, свідчення чому – певне дистанціювання активістів Євромайдану під час народного повстання від лідерів опозиційних політичних партій.

Джерела та література

1. Гарр Т. Р. Почему люди бунтуют / Т. Р. Гарр. – СПб. : Питер, 2005. – 461 с.
2. Ченовет Е. Чому ненасильницький спротив ефективний: стратегічна логіка громадянського конфлікту / Ерика Ченовет, Марія Дж. Стефан ; пер. з англ. С. Гіріка. – Київ : ТОВ «Вид-во “КЛЮ”», 2014. – 304 с.
3. Джоунс Д. Драконы и транспоранты [Электронный ресурс] / Д. Джоунс. – М. : [б. и.], 2008. – 95 с. – Режим доступа : https://amnesty.org.ru/keepme/dragons_banners.pdf
4. Степаненко В. Громадянське суспільство: дискурси і практики / В. Степаненко. – Київ : Ін-т соціології НАН України, 2015. – 420 с.
5. Панина Н. В. Постсоветская деинституционализация и становление новых социальных институтов в украинском обществе / Н. В. Панина // Избранные труды по социологии. В 3 т. Т. I. – Киев : Факт, 2008. – С. 63–87.
6. Зеленько Г. Політичний протест зими 2013–2014 років в Україні: зміст, форми, наслідки / Г. Зеленько // Наук. записки Ін-ту політ. і етнонац. досліджень ім. І. Ф. Кураса. – 2014. – № 2. – С. 34–55.
7. Інституційні зміни політичної системи сучасної України: оцінка стану та напрями оптимізації : аналітична доповідь / за ред. Г. І. Зеленько. – Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2014. – 164 с.

8. Протести, перемоги і репресії в Україні: результати моніторингу 2013 р. – Київ : Центр дослідження суспільства, 2014. – 43 с.
9. Шарп Дж. Від диктатури до демократії: концептуальні засади здобуття свободи [Електронний ресурс] / Дж. Шарп. – 87 с. – Режим доступу : http://www.aeinstein.org/wp-content/uploads/2013/10/FDTD_Ukrainian.pdf
10. Держава і громадянське суспільство в Україні: пошук концепції співпраці : аналітична доповідь / за ред. О. М. Майбороди. – Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2013. – 376 с.
11. Ордешук П. Уроки для громадян нових демократій / П. Ордешук ; пер. з англ. і наук. ред. В. Пасіниченко. – Харків : Центр освітніх ініціатив, 2005. – 188 с.
12. Розанвалон П. Демократична легітимність. Безторонність, рефлексивність, наближеність / П'єр Розанвалон ; пер. з фр. Є. Марічева. – Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2009. – 287 с.
13. Пояркова Т. К. Кризовий синдром модернізації незалежної України: причини виникнення та засоби подолання : монографія / Т. К. Пояркова. – Суми : Університ. кн., 2015. – 351 с.
14. Резнік В. Підвалини соціального порядку в суспільстві: уподобання громадян України / В. Резнік // Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. – Вип. 1 (15). – Т. 1. – Київ : Ін-т соціології НАН України, 2014. – С. 24–36.
15. Степаненко В. Громадянське суспільство і деінституалізація у постмайданній Україні / Віктор Степаненко // Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. – Вип. 1 (15). – Т. 1. – Київ : Ін-т соціології НАН України, 2014. – С. 75–84.
16. Бевз Т. «Образ» громадянського суспільства у документах політичних партій і його взаємодія з опозицією / Тетяна Бевз // Наук. зап. Ін-ту політ. і етнонац. досліджень ім. І. Ф. Кураса. – 2013. – № 4. – С. 45–59.
17. Політичні проблеми сучасної України: аналітичні доповіді Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. – Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2012. – 600 с.
18. Шульга М. Політичне заробітчанство / М. Шульга // Українське суспільство 1992–2009. Динаміка соціальних змін / за ред. В. Ворони, М. Шульги. – Київ : Ін-т соціології НАН України, 2009. – С. 398–406.

Omar Mohamed Ali Adris. The Institutional Structure of Non-Violent Political Protest in Ukraine. The main objects of scientific analysis of this article are civil society, political opposition and political parties. Civil society institutions, self-organized citizens' associations and initiatives have been reviewed. Considerable attention has been paid to the analysis of the structural characteristics and the specific direction of the participants' of the Maidan protest activity since the Orange revolution and the Revolution of Dignity. It has been proved that the organizations of the "third sector" in Ukraine are not a mass citizens' associations and social basis of nonviolent protest, which took place in Ukraine during the 2000s composed not of members of public organizations, but mostly of ordinary citizens. A huge role in the implementation of modern forms of nonviolent protest played the network structure of civil society, which through information and communication technologies can in a short period of time mobilize large numbers of people. The political opposition in Ukraine after the Orange revolution was steadily losing its credibility and attractiveness for citizens as an institution of the organization of nonviolent protest. This is evidenced by a certain distancing of activists of Euromaidan during the popular uprising from the leaders of the opposition political parties.

Key words: Ukraine, nonviolent protest, civil society, opposition, parties, Euromaidan.

Омар Мохамед Али Адрис. Институциональная структура ненасильственного политического протеста на Украине. Главными объектами научного анализа статьи есть гражданское общество, политическая оппозиция, политические партии. Рассмотрены институты гражданского общества, самоорганизованные объединения граждан, а также инициативы. Большое внимание уделено анализу структурных характеристик и специфике направленности протестной активности участников Майдана времен Оранжевой революции и Революции достоинства. Доказано, что организации «третьего сектора» на Украине не являются массовыми объединениями граждан, а социальную базу ненасильственного протеста, который состоялся на Украине в течении 2000-х гг. составляли не члены общественных организаций, а преимущественно простые граждане. Огромную роль в реализации современных форм ненасильственного протеста играют сетевые структуры гражданского общества, которые с помощью информационно-коммуникативных технологий способны в короткое время мобилизовать значительные массы людей. Политическая оппозиция на Украине после Оранжевой революции последовательно теряла свой авторитет и привлекательность для граждан как институт организации массового ненасильственного протеста. Свидетельство тому – сохранение определенной дистанции активистов Евромайдана во время народного восстания от лидеров оппозиционных политических партий.

Ключевые слова: Украина, ненасильственный протест, гражданское общество, оппозиция, партии, Евромайдан.

Стаття надійшла до редколегії
10.01.2017 р.